

ta ab initio stationis eiusdem nominanda erat. Ecquis autem ferre possit stationem, quæ a decima usque ad duodecimam finem protenditur, nonam horam appellari? Certe sicut prima hora, si verum est quod isti dicunt, a principio suo nomen accipit, sic & stationes cæteræ a suis propriis principiis nominarentur. Mihi simplicissima ratio huius loci explicandi esse apparet, si cum Theoph. (12), & Caietano dixerimus Marcum ita scripsisse, ἡν δὲ ὥρα γ', id est, erat autem hora sexta. Sed indoctos oscitanteseve librarios notam illam senarii s in γ, quæ est nota ternarii, mutasse. Quod & hoc loco ob nonnullam literarum similitudinem factu proclive fuit, & in his auctoribus, quorum libri huiusmodi numeros, & notas habent, sæpe fieri notius est, quam ut indicandum sit. Nec Theophili solum & Caietani auctoritas, sed ratio quoque me, ut ita tenerem, impulit. Nam sexta hora Dominum vere ac proprie crucifixum, ut omittam quod & vulgo Christianorum persuasum est, & passim in crucis officio, ac precibus celebratur, certe ex Ioannis evangelio colligitur. Tradit enim Pilatum hora ferme sexta pro tribunali sedisse. Erat igitur propemodum elapsa quinta. Alioqui falso hora fere sexta diceretur. Incredibile autem est id quod reliquum erat horæ quintæ, cum esset breve, & perexiguum, in sententia ferenda, in suscipiendo Iesu, & educendo, in cruce usque ad Calvariæ locum baiulanda, non esse insumptum. Etenim nec locorum intercapedo parva erat, nec tantum fuit celeritatis in via, ut non potuerit interea, & Simon angariari Cyrenensis, & a Christo oratio haud momentanea ad mulieres haberi. Itaque sine dubio, si vere, & proprie Marcus loqui voluit, cur autem noluerit nulla est causa, non scripsit hora tertia, sed sexta Dominum crucifixum. Id quod Hieronymus, si is tamen horum commentariorum est auctor, in psalm. 77. aperte docet. Sed quisquis illum psalmum exposuit, si non fuit Hieronymus, certe eruditus fuit. Atque Erasmus in annotationibus super hunc Marci locum nomine Hieronymi hoc commentarium refert. Accedit, quod non alia

(12) Refertur a Div. Thoma in catena Ioann. 19.

alia fere scribit Marcus, quam Matthæus, idque maxime in historia passionis Christi. Itaque dum considero, Marcum in historia passionis non solum eadem eodem ordine cum Matthæo, sed eisdem etiam pene verbis scripsisse: facile adducor, ut sentiam ipsum non notam ternarii, sed senarii, ut est apud Matthæum, posuisse. Quod autem huic sententiæ obiicit auctor commentariorum in Marcum, quæ Hieronymi titulo circumferuntur, hoc facillime refellitur. Si sexta, inquit, hora Dominus fuit crucifixus, cum a sexta usque ad nonam tenebræ suffuderint terram, non potuissent prætereuntes in eum movere capita, quem per tenebras omnino non cernerent. Cui ego respondeo brevissime, Christum in sextæ horæ principio crucifixum. Hora autem eadem labente convicia in eum iactata sunt. Sed circa eiusdem horæ finem tenebræ orbem circumfuderunt. Quod Marcus appositisime significare videtur his verbis: Et facta hora sexta. Quid enim expeditius est, quam factam intelligere, non incipientem, sed expletam? Id quippe factum & vulgo, & Philosophis vere dicitur, non quod inchoatum, sed quod consummatum est. Qua ex re, velit nolit Osiander, satis plane intelligitur, omnia evangelistæ dicta cohærere: si legamus, Erat autem hora sexta, & crucifixerunt eum. Qua hora interfluente quoniam ea gesta sunt, quæ evangelista subiicit, idcirco ait tandem, Et facta hora sexta, tenebræ, &c. ut expleta iam hora, nisi valde essemus tardi, tenebras factas acciperemus. Ac de quintæ obiectione satis abundanter, ut arbitror, disputatum est.

Eam vero obiectionem, quæ sexto loco posita est, qua via Caietanus noster repellere tentaverit, invitus quidem facio, ut dicam, sed dicam tamen, ne evangelii veritate tuenda nostris videar pepercisse. Significat certe ille primum, nam deinde in ea opinione non perstat, Lucam evangelistam 70. interpretum errorem in hac parte, sine proprio tamen errore secutum. Id quod ego non solum intelligere, sed ne cogitatione quidem informare possum. Si enim evangelista imprudens 70. interpretes errantes in historia evangelii sequitur, licet imprudens, sed errat tamen. Sin autem videns prudensque, ut dicitur, fictam a Septuaginta narrationem suo evangelio inserit, errat quoque, & eo magis, quo de-

dita opera evangelii synceritatem fabula commentitia contaminat. Breviter, si Cainam non fuit filius Arphaxad, nec Salec filius Cainam, falsa est profecto evangelica historia, in qua non obscure dicitur Cainam filius Arphaxad fuisse, Salec vero filius Cainam. Quod autem Lucas auctores habuerit gravissimos, quos in errore sequeretur, id evangelistam culpa liberare fortasse poterit, evangelium certe errore non poterit. Quo magis Eugubinum reprehendendum censeo, qui aperte, constanter, & sine ullo aut modestiæ, aut reverentiæ temperamento, asserit, errasse Septuaginta, eosque Lucam in errore secutum. Iam, quod Hieronymus adversus Helvidium ait, evangelistas opinionem vulgi quandoque exprimere, *qua*, ut inquit, *vera historia lex est*: id recte dicitur, si ad voces spectes. Non solum enim historici, sed omnes omnino sapientes, ut Aristoteles monuit, licet aliter ac vulgus sentiant, cum vulgo sæpe loquuntur: nec loquuntur falso tamen. Sic scriptura eos fratres appellat, qui iuxta Philosophiæ regulas proprie & vere fratres non sunt, sed qui vulgo, ac sine falsitate id quidem, fratres vocantur. Sic etiam evangelistæ Ioseph patrem Domini vocaverunt, nec re tamen ipsa falsam opinionem vulgi secuti sunt, quamvis sint locuti cum vulgo. Pater namque Christi Ioseph sine mendacio dicebatur, & quia nutritus erat, & quia vir matris Christi erat, utrique enim patres vocari solent. Quid ergo facturi sumus qui, ut in proverbio est, Lupum utraque aure teneamus? Si enim veteris instrumenti versionem, qua ecclesia utitur, asserere, & vindicare nitimur: arguimus non solum Septuaginta interpretes commenti frigidissimi, sed apertissimi etiam erroris evangelistam. Sin Lucam defendere, tuerique volumus: versionem scripturæ sacræ ecclesiæ usu, decretoque probatam improbamus. Incidit in scyllam cupiens vitare Charybdin. Nobis autem illud in primis vitandum est, ne Lucam evangelistam, atque adeo Christi evangelium, sua, hoc est, divina auctoritate fraudemus. Tueantur itaque illam in genealogia Christi generationem, quam Lucas ex 70. interpretum editione posuit. Etenim hanc quoque editionem ecclesia suo usu probavit. Græci certe scriptores omnes hanc generationem cum 70. interpretibus agnoscunt. Et Augustinus

nus 16. de Civit. Dei, cap. 10. Nec quoquam pacto fit verosimile 70. interpretes, viros probos, vane frigideque generationem illam unam confinxisse. Quid? quod ut Origenes ait (13), hoc pro vero habendum in scripturis divinis est, quod 70. interpretes transtulerunt. Nam id esse quod auctoritate Apostolica confirmatum sit. Nostra igitur testamenti veteris editio immutata est. Exemplaria vero, quæ Hieronymus nactus est, non fuerunt integra. Itaque sine culpa & errore potuit unam generationem omittere (14). Nam & evangelista Matthæus plures omisit, & sine errore omisit, quum Christi genealogiam texeret. Alioqui nostram nos editionem a falsitate quidem omni, sed non ab omni imperfectione vendicamus. Nec me illud latet, quod ab Hetmano, Ioanne Nauclero, & Lucido dictum est: Lucæ evangelium esse depravatum, ac pro verbo *fuit*, particulam &, substituendam hoc modo. *Qui fuit Sale: qui & Cainam*. Ut Sale binomius intelligatur. Sed hi non videntur editionem septuaginta legisse: Vnde Cainam nomen ab evangelista acceptum est. In editione quippe 70. interpretum eundem fuisse *Sale & Cainam* ne fingi quidem potest. Sed & aliter ac fortasse melius hæc controversia dirimitur, si dicamus, exemplaria Hebraica vera & emendata non habere quidem generationem illam Cainam: sed a septuaginta interpretibus fuisse adiectam. Nec adiecta est falso tamen. Quin vel ex maiorum traditione, vel ex historiis fidedignis habitum est, Arphaxad genuisse Cainam, Cainam vero genuisse Sale. Septuaginta igitur interpretes non vere solum, sed forte etiam prudenter illam unam generationem posuere: id videlicet metuentes, ne Ethnici, aut Hebræorum antiquas traditiones, aut sacras certe literas falsitatis arguerent: si in his legerent, Arphaxad genuisse Sale: ex illis acciperent, non Arphaxad, sed Cainam Sale ge-

(13) Eusebius libr. 6. ecclesiastica historia, cap. 23. (14) Id verosimilius esse credit Caietanus in 3. Luca cap. Atque Hieronymus in comment. ad Galat. non censet esse absurdum, si dicatur aut libros Hebraicos aliter ante passionem Christi habuisse, aut Hebræos post passionem aliqua vel detraxisse, vel addidisse.

nuisse. Spiritus autem Dei occulta nobis ratione Moysis mentem, manumque permovit, ut in ea patrum serie unam illam generationem præteriret. Quemadmodum divino consilio Matthæus plures etiam in Christi genealogia prætermisit. Eandem vero causam Moysi, Matthæoque fuisse non absurde hac coniectura assequemur. Matthæus ubi primum Christi maiores recensuit, *Omnes*, inquit, *generationes ab Abraham usque ad David*, &c. ut ne quis suspicaretur, aliquem ex maioribus memoriæ lapsu, & non potius de industria fuisse silentio præteritum. Et quamvis multas rei huius fortasse causas evangelista posset reddere: eam magis tamen in epilogo videtur præse ferre, quæ tessaradecadis commendationem habet. Ob id quippe tres generationum ordines numero æquales esse voluit, ut numerus 14. ter etiam in Domini stemmate consecraretur. Quod Moyses ut fecerit, subest omnino causa eadem. Ab Adam enim ad Noe decem generationes atexuit. A Noe autem ad Abraham decem item alteras: ut in denario numero, in quem maiorum utramque seriem redegerat, mysterium aliquod subesse intelligeremus. Cur autem numerus quartus decimus ad legem evangelicam, decimus vero ad naturæ legem referatur: non est huius diei, locique differere. Vbi id tantum dicimus, nec sine causa septuaginta interpretes Cainam generationem addidisse, nec sine mysterio eandem Moysen prætermisisse. Vtrumque vere, utrumque prudenter factum esse. Alterum & vere, & prudenter Lucam esse secutum. Nec vero quis tragedias nobis excitare debet, quod editionem nostram imperfectam esse in quibusdam locis dixerimus. Possunt enim verba Hebraica nonnulla in medium adduci, quæ Hieronymus ipse in commentariis (15) fatetur significantius, & melius potuisse transferri. Quin etiam in Isaïæ caput 19. *In eo*, inquit, *quod nos transfulimus incurvantem, & refrenantem: possumus dicere incurvum,*

(15) In Zacharia 11. cap. Pro Plaste, Hieronymus ait, atque, fictore statuarium olim interpretatus sum verbi ambiguitate compulsus. Cum melius certe sigulum transfulisset, quemadmodum apud Matthæi 27. interpretis vere convertit.

vum, & lascivientem. Nos autem verbum Hebraicum *וּטוּא* dum celeriter qua scripta sunt vertimus, ambiguitate decepti refrenantem diximus. Quod significantius Aquila transtulerit *στρεβλῶντα*, id est, qui nihil recte agit: sed omne perversum. Hætenus Hieronymus. Qui & cap. 9. eiusdem prophetæ vocabulum idem in depravantem verterat. Ac certe nec sensus, nec verba Hebraica patiuntur, ut refrenantem admittamus, quod alio loco explicandum erit. Nam de sexto argumento dictum est satis, ut arbitror, diligenter.

Ad illud vero, quod septimo demum loco sequitur, multa quidem & varia sunt virorum doctissimorum responsa, sed adeo tamen improbabilia, ut nec doctis, nec piis faciant satis. Nam primam obiectionis particulam Augustinus Eugubinus ita refellit, ut in editione 70. interpretum, & Genes. 46. & Exod. 1. librariorum vitio dicat pro 70. animabus scriptum esse 75. Eandem quoque corruptelam a librariis Actor. 7. accidisse. Vel etiam Lucam, ut qui Hebraice nescierit, locum, ut se haberet ea tempestate corruptum citasse, aut certe si 70. interpretes ita converterint, evangelistam eorum editionem, quæ ubique erat receptissima, fuisse secutum. At Hieronymus in quæstionibus Hebraicis librariorum negligentia nihil imputat: sed docet reclamare quidem Hebræam veritatem. Septuaginta autem interpretes per prolepsim 75. animas posuisse. Lucam vero non debere contrarium aliquid scribere adversus eam scripturam, quæ iam fuerat gentibus divulgata. Maioris enim opinionis illo dumtaxat tempore 70. interpretum habebatur auctoritas, quam Lucæ, qui ignotus, & vilis, & non magnæ fidei in nationibus ducebatur: licet plerique, inquit, tradant Lucam evangelistam, ut proselytum Hebræas litteras ignorasse. Tantum Hieronymus. Principio autem, ut a capite exordiamur, omnia exemplaria tum nova, tum vetera, Græcæque & Latina tribus simul locis fuisse corrupta, vix credibile est. Nullum vero auctorem ante Eugubinum, quum & in ea loca, & in hanc quæstionem incurrisset plurimi, rem apertissimam animadvertere potuisse, mihi quidem non fit verosimile. Atque si huiusmodi solvendis nodis librariorum iniuria pro libidine

abutimur, verendum sane illud est, ne dum alienam prode-
re conamur inscitiam, prodamus nostram. Alioqui si ita pla-
cet, omnes ambiguas quæstiones, & quæ in scriptura sacra
videntur esse pugnantia, ad istum modum explicemus. Id
quod passim Eugubinus facit. Nam & postrema obiectionis
parte pellenda affirmat, scribentium vitio pro *Iacob* positum
esse *Abraham*, & *patris* positum esse pro *filii*. Certe si Di-
vus Hieronymus, quum ipsi 70. interpretum obiiceretur au-
toritas, hac se defensione tueri posset, ea libentissime abute-
retur. Sed quum videret exemplaria universa mirifice con-
sentire, expositoresque omnes unum, idemque sonare: non
mendosos codices causatus est, sed confessus est plane 70. in-
terpretes ita vertisse, quos Lucas evangelista sequeretur. At
enim Lucam evangelistam locum ex veteri testamento, ut ea
erat ætate depravatum citasse, multo absurdus invenio, cum
ad veritatem cœpi revocare rationem. Aut enim ignorantem
facimus evangelistam, si eum latebat depravatio, aut timi-
dum facimus, si divina auctoritate pollens non est ausus de-
pravata restituere, quod sine ulla auctoritate Eugubinus est
ausus. Impium est autem quod Spiritus Sancti consilio scri-
psit Lucas, id Hebraicarum literarum ignorantia tribuere.
Cum ergo singulas scripturæ particulas divina inspiratione,
& afflatu scriptas esse causis necessariis addixerimus, nulla ea-
rum profecto potest a linguarum ignorantia proficisci: nisi
Spiritus Sanctus, qui evangelistæ regebat & mentem, & ma-
num, Hebraicas literas ignorarit. Dicamus igitur, id quod
præsenti loco satis est, 70. interpretes 75. animas Genesis
46. & Exod. 1. posuisse. Id quod ex contextu manifeste col-
ligitur. Cum enim Genes. 46. filios Manasses, & Ephraim,
hoc est, Machir, Galaad, Sutalaam, Taam, Edem, inter-
pretes septuaginta annumeraverint, necesse fuit ut numerus
75. conflaretur. An vero Hebraica exemplaria, quæ 70. in-
terpretes converterunt, nepotes illos Ioseph in illa genealo-
gia supputarint, an potius ipsi 70. interpretes per anticipa-
tionem addiderint, incertum est. Illud certum, quæ detra-
xerint, bona fide hæc & prudenti fortasse consilio detraxif-
se: quæ adiecerint, ea sine dolo adiecisse. Constat enim eos
nonnullis locis magis paraphrasim, quam interpretationem
ede-

edere. Lucas vero, ac cæteri apostoli, & evangelistæ 70.
interpretum editione usi sunt, quoniam eo tempore illa erat
præstantissima. Nec alienum sequuntur errorem, quod non-
nulli imprudenter affirmant, sed in eo, quo illi vere locuti
sunt, eorum testimoniis utuntur. Nec me illud terret, quod
quidam obiiciunt, historiæ huius veritatem non nisi per fi-
guratam dictionem defendi posse. Nam & editio nostra ea-
dem defensione eget. Quum enim septuaginta animæ ingressæ
in Ægyptum dicuntur, necesse est quoque Ephraim, & Ma-
nasse ad explendum numerum supputari, qui tamen ipsi in
Ægyptum non sunt ingressi. Nec mirum est, si in 70. in-
terpretum editione anticipatio sit. Cum etiam in nostra ad-
mittamus postpositionem. Genesios siquidem, cap. 12. post
mortem Thare præceptum Domini scribitur, quo iubet Abra-
ham exire de terra, ac cognatione sua. Actor. 7. Stephanus
non obscure docet, præceptum illud datum esse in Chaldæa
prius quam Thare moreretur, & veniret in Charran. Id
quod & D. Augustinus acute vidit 16. lib. de civit. Dei. Et
ratio quoque ipsa demonstrat. Cum enim iuebatur Abraham
exire de terra, & cognatione sua, Chaldæam cogimur intel-
ligere. Quæ propria erat terra Abraham, ubi etiam habe-
bat cognationem suam. Si autem de Charran iuberetur exire,
certe, nec de terra sua exiret, nec de cognatione. Nam li-
cet Charran pars Mesopotamiæ esset, non erat tamen Chal-
dæa pars, quod quidam parum docte asseruerunt. Nec clam
me est Hieronymum in Ezech. 30. cap. scripsisse, in libris
historicis præposteram narrationem nullam reperiri, sed in
psalmis, & prophetis. Quod mirari magis quidem quam re-
felleri debeo, cum in evangeliiis constet anticipationes usur-
pari. Quæ de re alio loco diligentius. Sed ne illud quidem
moveret, quod Ioseph dicitur 75. animas accersisse, eadem
enim difficultas esset, si septuaginta solum animas posuisset.
Cum Ephraim, & Manasse nusquam omnino accerserit. Non
igitur, ut Hieronymus ad Pamach. de optim. gener. interp.
recte dixit, *in scripturis verba non sunt consideranda, sed sen-
sus*. De prima ergo 6. argumenti particula hactenus.

Iam secunda, licet difficilior esse videatur, facilius ta-
men refelletur. Nam duodecim Patriarchas sepultos esse non

in Hebron, sed in Sychem non solum ex Stephani narratione, sed etiam ex Hieronymi testimonio cognoscimus. In epitaphio namque Paulæ ad Eustochium, quum Paulæ peregrinationem scriberet, sic ait, *Transiit Sychem, & circa puteum Iacob extructam intravit ecclesiam. Atque inde divertens, vidit duodecim patriarcharum sepulchra.* Ad Pamachium autem de optimo gener. interp. *Duodecim*, inquit, *Patriarchæ non sunt sepultri in Arboch, sed in Sychem.* Quam eandem sententiam Beda sequitur, aliique viri ecclesiastici. Quantum vero fidei Iosepho sit in historia habendum, undecimo postea loco demonstrabimus. Atque de secundi argumenti 6. parte tantum dictum sit.

Tertia vero eademque postrema indissolubilem videtur habere quæstionem (16). Nam quod Augustinus Eugubinus, & hunc secutus Aloisius Lippomanus dicunt, locum esse depravatum, & pro *Abraham* legendum esse *Iacob*, pro *fili* esse substituendum *patris*: consistere hoc nullo modo potest. Tum quoniam omnia exemplaria Græca, atque Latina iam inde ab apostolorum ætate fuisse corrupta non verosimile quidem est. Tum quoniam non est probabile Hieronymum, Rabbanum, Bedam, aliosque item ecclesiæ auctores, qui in hunc locum & quæstionem incidere, huiusmodi defensionis præsidium neglecturos: si vel tantillum probabilitatis in ea inesse existimassent. Nec viri prudentes, & graves difficillimam quæstionem esse dixissent, quæ minimo quidem negotio, ut iunioribus istis visum est, explicaretur. Quid, quod in vocibus adeo dissimilibus nulla depravationis occasio erat? Si enim librarii pro *everit* scribant *evertit*: pro *fortem*, *fontem*: vocum scilicet magna similitudine fallentur. At pro *Iacob*, *Abraham*, pro *patris* scribere *fili*; in tanta nimirum nominum discrepantia nullæ depravationis causæ fingi possunt, nisi librarium aut ebrietas, aut amentia. Quid, quod in exemplari Græco nec *fili*, nec *patris* expressum est, sed post vocem *Emor*, solus genitivus *τοῦ Συχῆμ* scriptus legitur? Vbi

La-

(16) Hieronymus de optimo genere interpretandi proponit, & non solvit.

Latinus interpres, quoniam propensius id erat, *fili* subintellexit, non *patrem*. Ad quem omnino modum Sanctes quoque Pagninus interpretatur. Nec me fugit, in epistola ad Pammachium de optimo genere interpr. *patris* legi, non *fili*. Sed Erasmi fortasse lectio illa est, non Hieronymi. Verum de voce *patris* nihil moror. Nam si Græca phrasis permittit, quod permittit certe, ut vel *fili*, vel *patris* nomen subintelligatur, Stephanus, qui Græce locutus est, nihil patietur in hac parte calumniæ. At in voce *Abraham* locum non habet Eugubini responsum, pro qua si Lucas *Iacob* scripsisse dicitur, nihilo secius accusabitur. Iacob enim non pretio argenti sepulcrum emit, sed centum novellis ovibus, ut Iosue cap. ultim. scriptum est. Scio autem quæ novitii interpretes hoc loco differant (17): sed scriptura, quam ecclesia probat, editio quoque septuaginta centum novellas oves habent, non nummos argenteos centum. Maneat igitur exemplaria non esse corrupta. Et quoniam eadem facilitate reliquæ aliorum responiones coargui possunt, nihil video esse causæ cur eis refellendis immoremur. Sed ne libenter quidem aliorum sententias reprehendimus. Hoc igitur loco mihi Bedæ opinio placet, cui & Rabbanus assensus est. Verba illius in hunc modum habent. *Beatus Stephanus vulgo loquens, vulgi magis in dicendo sequitur opinionem. Duas enim pariter narrationes coniungens, non tam ordinem circumstantis historia, quam causam de qua agebatur intendit, &c.* Eadem fere Rabbanus. Quibus verbis verecunde quidem, ac modeste significarunt, Stephano, id quod vulgo fere solet, accidisse: ut in longa videlicet narratione, eademque præsertim subita, confuderit nonnulla, & miscuerit, in quibusdam etiam memoria lapsus fuerit, in his duntaxat, quæ ad rem parum, aut nihil omnino attinerent. Nam causæ, de qua potissimum agebatur, erat intentus. Lucas vero historiæ veritatem retinere volens, ne iota quidem immutavit, sed rem, ut a Stephano narrata erat, exposuit. Nos autem non Stephanum ab omni lapsu, sed evangelistam vindicare debemus. Solis quippe apostolis, pro-

Z 2

phe-

(17) Vide Eugubinum in recognit. Genesis.

phetis, & evangelistis hunc honorem deferre, catholica fide docente, didicimus, ut nullum eorum, vel memoria lapsum esse credamus, nullum nec in magnis, nec in parvis errasse. At Stephanus plenus erat Spiritu Sancto. Fateor. At spiritus loquebatur in eo. Et id equidem fateor. Sed aliter in Christo spiritus loquitur, aliter in prophetis, & apostolis, aliter in Stephano, & Ambrosio. Ac certe per hos omnes loquebatur. Per concilium generale Deus ecclesie loquitur, per ecclesie pastores Deus ecclesie loquitur, per veteres sanctos Deus ecclesie loquitur. Et hi omnes tamen in parvis labi possunt, memoria præsertim, ubi lapsus facilius est. Scriptorum ergo sacrorum hoc privilegium est, ut eorum nullus in scribendo erret. Apostolorum privilegium est, ut nullus eorum in docendo erret. Stephano privilegium hoc, nec ratio concedit, nec auctoritas. Nec verò ab sacris auctoribus alienum est, errantium quoque verba referre. Sic enim Iepte, Iudic. 11. trecentos annos possessionis præterit, cum re vera trecenti non fuissent. Et sacer tamen historicus trecentos retulit. Sic etiam Matthæus (18), si Hieronymo credimus, prophetiam Michæ (19), non ut a Michæ scripta erat, sed ut a scribis erat enunciata, retulit. Scribere autem quam vanis, & frivolis argumentis hanc Hieronymi sententiam Erasmus reprehenderit (20), non est huius aut loci, aut temporis. Illud dicendum est, Hieronymi, & Augustini verba in eum torquere sensum, ut credantur asserere, evangelistas esse aliquando lapsos, nisi parum pudenter fieri non posse. Cum enim Hieronymus in epistola illa de optimo genere interp. quædam loca e sacris auctoribus retulisset, quæ lapsui memorie assignari possent, subdit. *Hæc replico, non ut evangelistas arguam falsitatis. Hoc quippe impiorum est, Celsi, Porphyrii, Iuliani.* Id tamen ita Erasmus (21) accipit, ut falsitatis crimen abominetur in evangelistis Hieronymus: memorie lapsum non item. Quasi falsum non sit, nisi quod mendacio de industria confictio scriptum est. Certe sive memoria,

seu

(18) Matth. 2. (19) Mich. 5. (20) In annot. in 2. Matth. cap.

(21) In annot. in 2. cap. Matth.

seu ignorantia lapsi evangelistæ a veritate dicefferint, iure falsitatis arguentur. Cumque etiam Augustinus, lib. de Conf. evang. 3. cap. 7. non lapsui memorie, non errori tribuerit, quod evangelista Matthæus cap. 27. nomine id Hieremie citaverit, quod apud Zachariam reperitur: sed tribuerit Spiritus Sancti consilio, directioni, constitutioni, præcepto, quamobrem contenderit illud sine falsitate esse factum. At Erasmus (22) errorem, & lapsum evangelistæ, ex Augustini sententia interpretatur. Ea quam falso viris sanctissimis impingantur, facillime iudicari poterit, cum ex iis ipsis locis diligenter evolutis, tum ex aliis eorundem auctorum testimoniis, quæ nos capite superiore citavimus. Nam quartæ controversiæ iam tempus est, ut finem faciamus. Hic autem primus etiam locus concludetur, non paucis ille quidem (nam id fieri non poterat, quod amplissimus esset, & iusti voluminis copiosam materiam suppeditaret) sed quam paucissimis fieri licuit, ut loci firmissima auctoritas eo statu esset, quem neque humani ingenii temeritas, neque Hæreticorum labefactaret iniuria.

(22) In annot. 27. Matth. cap.

Secundi libri finis.